

Peter Werner
ŽIDOVSKÉ CINTORÍNY NOVOHRADU

Židia v Novohrade

Príchod židov do Horného Uhorska súvisel s familiantskými zákonmi, ktoré v prvej polovici 18. storočia výrazným spôsobom obmedzovali práva židov žijúcich na južnej Morave. V druhej polovici 18. storočia bola k Habsburskej monarchii pričlenená Halič a vďaka relatívne voľnejšiemu pohybu zaznamenávame príchod židov do horného Uhorska aj z tejto oblasti (1). Je pravdepodobné, že na južnom Slovensku sa židia usádzali vo väčšom počte v súvislosti s migráciou z oboch týchto smerov. Konkrétne to prezrádzajú dokumenty o príchode židov z východného Slovenska, a prípadne aj z Haliče, do nie veľmi vzdialenej Rimavskej Soboty (2).

Dalším z faktorov, ovplyvňujúcich príchod židov na južné Slovensko a tým aj do Novohradu, boli habsburské víťazstvá nad otomanskou ríšou koncom 17. storočia, ktoré spôsobili vyprázdenie území Dolnej zeme. Odchod Turkov umožnil, aby sem prichádzali židia, o to viac, ak ich pozývali šľachtici, aby pozdvihli hospodársky život (1).

Židia sa usádzali v Novohrade vďaka šľachtickým rodom, ktoré zamestnávali židov ako obchodníkov, remeselníckych majstrov, prípadne správcov šľachtického majetku. Usádzali ich ako zmluvných poddaných a dávali im do nájmu pánske podniky, napr. jatky, krčmy či obchodíky (1). Pomerne veľké zmeny nastali po roku 1840, keď sa začali liberalizovať zákony o židovskom osídlení, a tak sa prví židia prisťahovali napr. do Filákov (3).

V menšom počte sa židia usádzali v Novohrade už skôr. V období okolo roku

1726 získali prví židia právo od Novohradskej stolice usadiť sa v Lučenci. Títo židia sa v Lučenci neudržali, lebo úradná listina z roku 1768 sa už o nich nezmiňuje. Je však možné, že sa usadili v Tuhári (teraz súčasť Lučenca), kde koncom 18. storočia žilo už viacero rodín. V roku 1814 dostali povolenie k pobytu v Lučenci od zemepána, grófa Jozefa Szillassyho, takže v roku 1822 žilo v Lučenci viac ako 25 židovských rodín (4).

V oblasti Veľkého Krtíša ako banského územia platil pre židov zákaz usádzať sa. Židia sa usídľovali na juhu Novohradskej stolice v okolí Balážskych Ďarmôt. Začiatkom šesťdesiatych rokov 19. storočia zákaz o pobyte židov v banských mestách a oblastiach prestal platiť, a tak sa v osemdesiatych rokoch 19. storočia začali židia usádzať v Modrom Kameni (5).

Židovské ustanovizne

Tam, kde sa židia usadili a vytvorili komunitu, tam si postupne zriaďovali ustanovizne, ktoré pre svoj život potrebovali – modlitebne, neskôr synagógy, *mikve* – rituálne kúpele, *chedery* – základné školy a taktiež cintoríny. Pre fungovanie týchto ustanovizní a zabezpečenie rituálneho života zamestnávali okrem rabína taktiež *šocheta* – rituálneho mäsiara, *melamed* – učiteľa v základnej škole a zakladali spolky. Spolok, ktorý sa staral o duševnú útechu zomierajúceho, ošetrovanie tela a o dôstojnú rozlúčku s nebožtíkom, ale aj o pomoc najbližšej rodine po pohrebe, sa nazýva *Chevra kadiša*. Bolo ctou byť členom *Chevra kadiša* a jej členmi boli najväčejší členovia komunity.

Cintoríny sú pre judaizmus a židov najsvätejšími miestami. Zo židovskej tradície vyplýva nenarušiteľnosť hrobov, čo je rozdiel medzi židovskými a kresťanskými cintorínmi. Hroby nebožtíkov sa nesmú otvárať a exhumovať. V mestách, kde nebolo možné cintoríny rozšíriť, sa na staré hroby naviezla vrstva zeme a náhrobné kamene z dolnej vrstvy sa umiestnili na navezenej vrstve. Počas storočí sa takto náhrobné kamene nahustili vedľa seba, ako je to známe zo židovského cintorína v Prahe-Josefove (6).

Pohreb

Židia sa pochovávali v posmrtnom obleku z bieleho plátna a po oblečení sa telo zahalo do bielej plachty, pomocou ktorej sa uloží do rakvy. Členovia *Chevra Kadiša* oblečú nebožtíka do rubáša po rituálnej očistení, ktorá predstavuje umytie tela, úpravu nechtov a účesu, prípadne brady. Do hrobu ho ukladajú bez akýchkoľvek ozdôb či predmetov podľa zásady „tak, ako si prišiel na svet, tak z neho aj odchádzaš“.

Na mnohých ortodoxných cintorínoch sa pochovávali muži a ženy oddelene, podobne, ako je oddelené sedenie v synagóge, takže ani manželia nie sú pochovaní vedľa seba. Tento spôsob pochovávanie sa nedodržiaval na neologických cintorínoch, keďže pre neologický smer platili liberálnejšie predpisy.

Cintoríny v Novohrade

Tak, ako sa židia usadzovali v Novohrade, tak tu postupne vznikali náboženské obce a pre ich potreby aj cintoríny. Židovské obce alebo ich filiálne obce sa o cintoríny starali a udržiavali ich. Počas holokaustu bolo židovské obyvateľstvo zdecimované. Holokaust zanechal hlbokú ranu nielen na životoch, ale aj na hmotných pamiatkach židovských komunít. Už počas druhej svetovej vojny došlo k vypaľovaniu synagóg a zneuctovaniu cintorínov. Tí židia, ktorí sa po holokauste vrátili, sa snažili škody napraviť. Po roku 1948

a vzniku štátu Izrael došlo k ďalšiemu odlivu židovského obyvateľstva, veľa židov emigrovalo do Zeme zasľúbenej. V období socializmu sa o zvyšok pamiatok nemal kto starať, a tak začali chátrať. Synagógy sa premieňali na sklady, neskôr sa búrili. Ďalšie budovy v lepšom prípade našli využitie, iné boli prebudované. Cintoríny sú často poslednými pamiatkami, ktoré sa po židovských komunitách zachovali. Nie je tomu inak ani v Novohrade, napriek tomu, že sa zachovali synagógy v Lučenci a Haliči.

Cintoríny sú dnes zdrojom informácií o židovskej komunite, pamiatkou na židovskú komunitu v tom-ktorom meste či obci. Na druhej strane sú tiež zdrojom informácií pre genealógov, ktorí študujú rodokmene. Táto oblasť skúmania rodinnej histórie je v poslednej dobe veľmi populárna, avšak bez ohľadu na tento záujem, židovské cintoríny sú našim spoločným kultúrnym dedičstvom, sú zdrojom poznania.

Lučenec

Židovská komunita v Lučenci patrila k najväčším na južnom Slovensku, počet židov sa v období rokov 1900 až 1940 pohyboval na úrovni okolo 2 000 osôb (4). Podľa sčítania obyvateľov žilo v roku 1938 v Lučenci 2 099 židov. V priebehu júna 1944 bola väčšina deportovaná cez zberné stredisko v Balážskych Ďarmotách do vyhladzovacieho tábora v Auschwitzu. Po skončení vojny sa do Lučenca vrátila približne jedna desatina židov z Lučenca a okolia. V roku 1946 mala náboženská obec okolo 200 členov (7).

V Lučenci sa nachádzajú dva cintoríny. Prvý si zriadila náboženská obec v roku 1823. V tom období dôsledne dodržiavala zákony ortodoxie. Po rozkole medzi uhorskými židmi na kongrese v Pešti v rokoch 1868 a 1869 sa lučenská obec vyhlásila za komunitu status quo ante, no na neustály tlak liberálne orientovanej väčšiny sa náboženská obec koncom roku 1870 pripojila k neologickému, liberálnejšiemu smeru.

Ortodoxný cintorín v Lučenci, stav v máji 2019

Obradná miestnosť na neologickom cintoríne v Lučenci

Neologický cintorín v Lučenci: Hrob Ignáca Herzoga

Na žiadosť neologickej náboženskej obce bol v roku 1871 založený nový židovský cintorín (8).

Starý židovský cintorín bol používaný ortodoxnou komunitou až do obdobia holokaustu. Nachádza sa na ulici L. Mocsáryho a zachovalo sa na ňom okolo 280 náhrobných kameňov. Cintorín je vo veľmi zlom stave a nie je udržiavaný. Pred približne tromi rokmi bol čiastočne vyčistený, bola to však jednorázová aktivita.

Novší židovský (neologický) cintorín je v lepšom stave. Je udržiavaný, žiaľ, mnoho náhrobných kameňov je zvalených alebo poškodených. Nachádza sa tu vyše 1 400 náhrobných kameňov, ktoré boli identifikované a údaje o pochovaných je možné nájsť na internete (9). V rokoch 1909 až 1910 bola postavená obradná sieň, ktorá má vysunutý portikus so štyrmi toskánskymi stĺpmi a tympanónom (10). Na východnej fasáde sú umiestnené pamätné tabule Izraelovi Wohlovi a Jozefovi Szilassimu, ktorí sa významným spôsobom zaslúžili o rozvoj života židovskej komunity v Lučenci.

Na novom cintoríne možno nájsť viacero hrobov významných osobností, ktoré prispeli jednak k náboženskému životu neologickej náboženskej obce, ale aj hospodárskemu a kultúrnemu rozvoju Lučenca. Adolf Hirschl bol do roku 1871 prvým predsedom neologickej náboženskej obce. Aj hroby ďalších predsedov – Wolfa Schnellera, Davida Goldbergera, Viliama Sternlichta či Karola Schnellera – je možné nájsť pomerne ľahko. Prvým neologickým rabínom, ktorý je tu pochovaný, bol Dr. Móric Diamant, autor mnohých teologických spisov. Ďalší rabínsky hrob patrí Dr. Vojtechovi Vajdovi.

Z hľadiska rozvoja Lučenca mali významnú úlohu Samuel Sternlicht a Filip Schein, zakladatelia smaltovne, ktorých firma od roku 1884 vyrábala sporáky a kuchynský riad. Bola to prvá smaltovňa v Rakúsko-Uhorsku. Výrobky vyvážala nielen do Európy, ale aj do Severnej Ameriky

Neologický cintorín v Lučenci: Hrob Samuela Sternlichta

Neologický cintorín v Lučenci: Hrob Filipa Scheina

(11). Ich hroby možno nájsť na novom cintoríne spolu s hrobmi ďalších priemyselníkov. Nájdeme tu hroby Ferenca a Filipa Schlesingerovcov z rodiny zakladateľov a majiteľov pily. V roku 1891 založili Ignác Herzog a Dezider Kohn rafinériu a veľkoobchod s liehovinami, neskôr i skladište, v roku 1906 aj pálenicu. Ich hroby sa tiež nachádzajú na neologickom cintoríne a z hľadiska histórie Lučenca si zaslúžia náležitú pozornosť (9).

Židia boli integrovanou súčasťou spoločenského a kultúrneho života Lučenca. Židovská náboženská obec bola riadnym členom literárnej spoločnosti Izraelita Magyar Irodalmi Társulat a celoštátnou pôsobnosťou so sídlom v Budapešti, ktorú od roku 1898 všemožne podporovala. Jej riadnymi členmi boli už spomínaní rabín Dr. Vojtech Vajda a priemyselník Samuel Sternlicht (11).

Fiľakovo

Podľa sčítania obyvateľov žilo v roku 1930 vo Fiľakove 248 židov, čo bol v histórii židovskej náboženskej obce najvyšší počet. Predstavovali 5,8 % z celkového počtu 4 291 obyvateľov. Po Viedenskej arbitráži bolo Fiľakovo pripojené k Maďarsku a po nemeckej okupácii Maďarska bola väčšina fiľakovských židov v máji 1944 sústredená najprv v provizórnom gete v Lučenci, neskôr v ústrednom gete v Balážskych Ďarmotách, odkiaľ boli deportovaní do vyhľadzovacieho tábora Auschwitz. Po oslobodení sa do Fiľakova vrátilo okolo 100 židov, väčšina však nebola pôvodnými obyvateľmi Fiľakova (12).

Židovský cintorín vo Fiľakove bol zriadený v roku 1843. V tom istom čase bol založený aj spolok *Chevra kadiša*. Jeho zakladateľom a dlhoročným predsedom bol podnikateľ D. Diamant, ktorý prispel znač-

Neogotický cintorín v Lučenci: Hrob Dezsö Kohna

Pamätná tabuľa rodiny Löwy na cintoríne vo Filakove

Hrob prvého filakovského rabína Eliezera Büchlera (Lazar Büchler), zomrel 24. švatu 5635 (30. januára 1875)

Pohľad na cintorín v Haliči

nou čiastkou na kúpu pozemku pre cintorín. Náboženská obec si zachovala ortodoxný charakter aj po rozkole v uhorských židovských komunitách (13). Iný zdroj hovorí, že spolok *Chevre kadiša* bol založený už v roku 1820 a že v tom istom roku dostali filakovskí židia povolenie na zriadenie cintorína pri Šávoľskej ceste (14). Cintorín sa nachádza na okraji mesta. Mnohí z tých, ktorí sa po holokauste vrátili do Filakova, videli svoju budúcnosť v novovzniknutom štáte Izrael a emigrovali. Keďže židovská obec zanikla, cintorín v ďalšom období chátral. Po Zamatovej revolúcii v deväťdesiatych rokoch 20. storočia bol, vďaka finančnej podpore jednej z najbohatších židovských rodín v Austrálii, rodiny Löwy zo Sydney, ktorých korene sú vo Filakove, zrekonštruovaný. Zásluhou rodiny Löwy je cintorín aj naďalej udržiavaný v bezchybnom stave (14).

Pohľad na novšiu časť cintorína vo Filakove

Na cintoríne vo Filakove sa zachovalo 142 náhrobných kameňov, ktoré sú identifikované (15). Dokumentujú existenciu rodín z Filakova Klein, Bódi, Grossman, Kuffler, Roth, Diamant, Friedmann, Fischer, Löwy, Schwarz, Braun, Blumenthal a ďalších. Na cintoríne sa nám podarilo nájsť a identifikovať hrob prvého filakovského

rabína Pinchas Lazara Büchlera. Žiaľ, hrob rabína Samuela Benjamína Jungreissa sa nájsť nepodarí. Potomok slávnej rabínskej rodiny a uznávaný učenec bol v máji 1944 odvečnený do provizórneho geta v Lučenci a v júni spolu s ďalšími náboženskými hodnosťármi do koncentračného tábora v Auschwitzi. Tragédiu šoa neprežil (12).

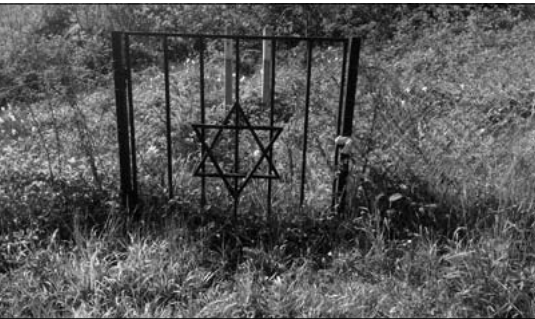
Halič

Na rozdiel od veľkých židovských obcí, ako boli lučenecká alebo filakovská, židovská obec v Haliči sa v Encyklopédii židovských náboženských obcí neuvádza. Súvisí to so skutočnosťou, že encyklopédia zahrňuje obce, ktorých veľkosť v niektorom zo sčítaní obyvateľov v prvej polovici 20. storočia presiahla 50 členov (16). V starohaličských matrikách sa uvádza a zo záznamov o vizitáciách vyplýva,

že už v roku 1813 žilo v Haliči 4 až 5 rodín. Podľa rožňavského biskupstva v roku 1834 bolo v Haliči evidovaných 86 židov. V ďalšom období už počet židov klesal. Vyslanci župy v roku 1848 zaznamenali v Haliči 26 Izraelitov. Od roku 1851 boli miestni židia vedení v matrikách mesta Lučenec. Existenciu židovskej komunity tu dokumentuje synagóga, ktorá bola zasvätená 5. septembra 1890 (17).

Židovský cintorín sa nachádza na pravej strane cesty z Haliče do Starej Haliče. V roku 1999 sa na cintoríne nachádzalo ešte 50 náhrobných kameňov. Podľa údajov najstaršie pochádzajú z roku 1896. Dá sa predpokladať, že druhá polovica 19. storočia bola vrcholom rozkvetu židovskej komunity v Haliči. Počet okolo 45 členov obce sa udržiaval až do vzniku ČSR v roku 1918 (17). Pravdepodobne vznikom ČSR došlo k pretrhnutiu obchodných väzieb na ďalšie oblasti v Maďarsku, čím došlo aj k úpadku hospodárskych aktivít v Haliči a následne aj úbytku židov.

V roku 2011 Ján Hikker cintorín zdokumentoval a vytvoril plán rozmiestnenia existujúcich hrobov. Podľa tohto plánu sa na cintoríne nachádzalo ešte 36 náhrobných kameňov. Takto sa dozvedáme, že v Haliči žili rodiny Fischerov, Weisssov, Hammermüllerovcov, Wallachovcov, ďalej Józsi Wollner, Ilona Wessel, Rolf Spitzer

Cintorín Lovinobaňa, stav v máj 2016 (foto Tibor T. Hegediš)

Úlomok náhrobného kameňa z cintorína v Želovciach

či rodina Suranyiovcov a ďalší. V ústnom podaní sa zachovalo najviac spomienok na rodinu Koviliakovcov a na cintoríne nachádzame hrob Taury Koviliak (17).

Cintorín je v dobrom stave vďaka obci, ktorá sa oň stará, pravidelne ho kosí a v poslednej dobe nechala renovovať povrch náhrobných kameňov.

Lovinobaňa

O existencii židovského cintorína v Lovinobani máme len strohé informácie. Uvádza sa v evidenčnej karte obce (18). Podľa iného zdroja na Facebooku je cintorín zabudnutý a nenachádza sa na ňom žiadny náhrobný kameň (19). Vchod na cintorín sa nachádza na konci obecného cintorína. Cintorín je v súčasnosti úplne zarastený náletovými drevinami a čierničím väčšinou do výšky dospelého človeka. Prikladáme fotografiu z nedávnej minulosti, keď cintorín bol zarastený podstatne menej a jeho existenciu naznačovala bránka a ohradený priestor. V súčasnosti je aj táto zarastená.

Želovce

O židovskom cintoríne sa nachádza zmienka v sprievodnej správe k územnému plánu obce z roku 2007. Podľa uvádzaných údajov bol jedným z významných dátumov obce rok 1862, kedy veľká časť obce vyhorela. Po požiari dostal každý obyvateľ od grófa Ábela Zichyho parcelu na stavbu domu s hospodárskymi objektmi. V tomto období sa do Želoviec pristahovali aj obyvatelia z iných dedín, medzi nimi Slováci evanjelického, a dá sa predpokladať, že aj židovského vierovyznania, lebo v obci bol zriadený evanjelický a židovský cintorín (20). Podľa sčítania obyvateľov po Viedenskej arbitráži v roku 1938 žilo v Želovciach 19 židov (21). V Želovciach žila až do druhej svetovej vojny menšia židovská komunita. Vyskytovali sa tu mená ako Jónás, Wilhelm, Felsenburg a ďalšie (22). V roku 1944 bolo odvelečených 14 židovských obyvateľov do Mauthausenu (20). Cintorín sa nachádza uprostred obce ako súčasť obecného cintorína. Hroby židov sa nachádzali v rohu terajšieho cintorína vedľa miestneho potoka a štátnej cesty, a až donedávna tam bolo okolo 10 hrobov. V súčasnosti je možné nájsť iba úlomok náhrobného kameňa s motívom smútočnej vrby. Na cintoríne sú znateľné stopy po nedávnych terénnych úpravách (navážaná zemina), takže nejaké

náhrobné kamene sa môžu nachádzať pod úrovňou terajšieho terénu. (22).

Slovenské Ďarmoty

Obec Slovenské Ďarmoty vznikla po Trianonskej dohode v roku 1920 a rozdelení mesta Balážske Ďarmoty. Na ľavom brehu Ipľa ostala malá časť mesta, ktorá bola pripojená k novovzniknutej ČSR. Rozdelila sa aj stará tradičná židovská náboženská obec. V roku 1921 žilo v Slovenských Ďarmotách 6 židov a do filiálnej náboženskej obce patrili aj rodiny z ďalších siedmich okolitých dedín (23). Podľa sčítania obyvateľov na južnom Slovensku po Viedenskej arbitráži v roku 1938 žilo v Slovenských Ďarmotách 41 židov (21). V tom čase Slovenské Ďarmoty pripadli opäť Maďarsku a židovská komunita sa spojila. V júni 1944 boli židia z Balážskych Ďarmot deportovaní do vyhladzovacieho tábora Auschwitz (23).

Dá sa predpokladať, že židia zo Slovenských Ďarmot sa aj v čase rozdelenia medzi prvou a druhou svetovou vojnou s ohľadom na rodinné, ako aj ďalšie väzby nechávali pochovávať na cintoríne v Balážskych Ďarmotách. V Slovenských Ďarmotách sa dá nájsť jediný hrob na kopci nad obcou, o niečo vyššie ako je vodojem. Ako potvrdzujú miestni obyvatelia, kamienok na hrob stále prichádzajú položiť príbuzní z Izraela.

Modrý Kameň

Prvé rodiny sa v Modrom Kameni usadili začiatkom šesťdesiatych rokov 19. storočia, po zrušení zákazu o pobyte židov v banských mestách a banských oblastiach. V roku 1869 bolo v Modrom Kameni registrovaných 11 židov. Patrili do náboženskej obce v Balážskych Ďarmotách a neskôr v Šahách. V osemdesiatych rokoch 19. storočia sa zvýšil počet židovských obyvateľov na 36. V tom čase vznikla v Modrom Kameni filiálna náboženská obec materskej status quo ante obce v Šahách a zriadili si kultové objekty. Dá sa predpokladať, že v rov-

Hrob Borisky Schneller v Slovenských Ďarmotách

Okrskok hrobov židovskej komunity na miestnom cintoríne v Modrom Kameni

Miestny cintorín v Modrom Kameni: hrob manželov Balašovcov

Celkový pohľad na čiastočne upravený cintorín v Poltári – Zelenom

nakom čase bol založený aj cintorín (24). Podľa *Encyklopédie židovských náboženských obcí* cintorín existoval mimo chotára obce a svojich zosnulých tu pochovávali židia z celého okolia. Tento údaj sa nám nepodarilo overiť. Podľa informácií miestnych rodákov a historikov takýto cintorín neexistoval (25), hoci *Encyklopédia* uvádza, že v roku 1919 žilo v Modrom Kameni 46 židov, čo bol v prehľade najvyšší počet. Štúdiom matričných a katastrálnych údajov okolitých obcí môže priniesť nové údaje o miestech pochovávaní členov židovskej komunity z Modrého Kameňa. Miestny historik však pripúšťa, že súčasný obecny cintorín by sa mohol nachádzať na pozemku, kde existoval pôvodne židovský cintorín (25). V tomto štádiu poznania ostáva skutočnosťou, že jediným miestom, kde sa nachádzajú hroby židov z Modrého Kameňa, je malý okrsk na kresťanskom cintoríne. Nachádza sa tu 5 hrobov, z ktorých najväčšiu pozornosť púta hrob MUDr. Árpada Balaššu a jeho manželky. Bol to chýrny lekár, ktorý poskytoval medicínske služby širokého rozsahu – od pôrodníctva až po zubárstvo. Žehnajúce ruky na náhrobnom kameni Dr. Balaššu dokumentujú príslušnosť k rodu Kohenov. Manželka Dr. Balaššu bola dcérou miestneho vinohradníka Henricha Fischera

(26). Ďalšie štyri hroby patria členom rodiny Fischerovcov.

Hroby dokumentujú, že sa tu pochovávalo ešte aj v osemdesiatych rokoch minulého storočia. S ohľadom na zaznamenaný počet židov sa dá predpokladať, že židia z Modrého Kameňa boli pochovávaní na cintorínoch v iných obciach, s najväčšou pravdepodobnosťou v Balážskych Ďarmotách, kde je pochovaný aj vinohradník Henrich Fischer (25).

Poltár – Zelené

V roku 1930 sa v Poltári k izraelitskému náboženstvu hlásilo 16 ľudí (27).

Cintorín sa nachádza na kopčeku oproti miestnemu kúpalisku, je ohradený poškodeným pletivovým plotom, pomerne zarastený a javí sa ako súčasť záhrady súkromného domu. Vlastníkom cintorína je ÚZŽNO a má rozlohu okolo 700 m². Na cintoríne sa nachádza 5 stojacich náhrobných kameňov a ďalších 15, ktoré sú zvalené, poškodené, ale také, ktoré sa podarilo odkryť spod nánosov pôdy. Na náhrobných kameňoch možno nájsť mená Ignác Müller, Karolína Müllerová, manželka Daniela Reichmanna, Händl Guta a ďalšie, ktoré sa viažu pravdepodobne na rodiny nielen z Poltára, ale aj z okolia. Dátumy úmrtia ukazujú na viac ako 150-ročnú históriu cintorína a židovskej obce, ktorá tu existovala.

Záver

Mapovali sme oblasť Novohradu z hľadiska existencie židovských cintorínov. Ako zdroj informácií sme použili dostupnú literatúru, informácie z internetu, aj vlastný terénny výskum a kontakt s miestnymi historikmi. Podarilo sa nám získať informácie o existencii deviatich cintorínov. Najbohatšie informácie sú z veľkých náboženských obcí v Lučenci a Filakove, kde sa okrem literatúry o dejinách židovských náboženských obcí zachovali aj tri pomerne veľké cintoríny. Ďalších šesť cintorínov si vybudovali menšie náboženské

Cintorín Poltár – Zelené: Izák syn Mošeho a Rivky Miller, zomrel 2. ijara, 5664, (17. 4. 1904)

Hrob Mirel a Šaloma Tauszovcov. Mirel, dcéra Jakova, Maria Tausz zomrela 22. tamuza 5648, ako 73-ročná (1. júla 1888). Šalom, syn Šimona, Solomon Tausz zomrel 19. tamuza 5610 ako 53-ročný (29. júna 1850). Hebrejský nápis hovorí: Dvaja milujúci ľudia pod závojom spánku. Muž a jeho žena pod zemou. Nerozdelili sa počas života a smrti. Až do konca vekov budú ako jeden (preklad Mattan Segev, Izrael).

obce, ktoré boli filiálnymi obcami väčších obcí. V dôsledku krutého osudu židov počas holokaustu a zániku židovských obcí sú predovšetkým menšie židovské cintoríny zanedbané, nemá sa kto o ne starať. Sú však nedielnou súčasťou nášho spoločného kultúrneho dedičstva a často poslednou pamiatkou po židovských komunitách v obciach a mestách Novohradu.

Pod'akovanie

Za pomoc pri získavaní informácií a údajov k téme ďakujem Šaulovi Bergerovi, Ondrejovi Böhmovi, Jánovi Feketemu, Judite Gáborovej, Tiborovi T. Hegedúsovi,

Jánovi Hikkerovi, Mattan Segevovi a Jánovi Žilákovi. Za prečítanie rukopisu a cenné rady ďakujem Marošovi Borskému.

Zdroje:

1. Jelínek, Ješajahu Andrej: *Dávidova hviezda pod Tatrami – Židia na Slovensku v 20. storočí*, str. 29 – 30, Vydavateľstvo Ján Mlynárik IPEL, Praha 2009.
2. Medevová Anita: *Rimavskosobotská židovská komunita v 19. storočí*. In *Zborník Gemersko-malohontského múzea v Rimavskej Sobote*, roč. 8 – 9, str. 89, Rimavská Sobota 2013.
3. *Encyklopédia židovských náboženských obcí*, zväzok 1, str. 114, SNM – Múzeum židovskej kultúry, Bratislava 2009.

4. *Encyklopédia židovských náboženských obcí*, zväzok 2, str. 32, SNM – Múzeum židovskej kultúry, Bratislava 2010.
5. *Encyklopédia židovských náboženských obcí*, zväzok 2, str. 71, SNM – Múzeum židovskej kultúry, Bratislava 2010.
6. Fiedler Jiří: *Židovské památky v Čechách a na Moravě*, str. 34, Sefer, Praha 1992.
7. *Encyklopédia židovských náboženských obcí*, zväzok 2, str. 38, SNM – Múzeum židovskej kultúry, Bratislava 2010.
8. *Encyklopédia židovských náboženských obcí*, zväzok 2, str. 33, SNM – Múzeum židovskej kultúry, Bratislava 2010.
9. <https://www.jewishgen.org/databases/cemetery/jowbrshow.php?id=SLOV-04215>
10. <http://www.pamiatkynaslovensku.sk/lu-cenec-zidovsky-cintorin>
11. https://sk.wikipedia.org/wiki/Dejiny_Lučenca
12. *Encyklopédia židovských náboženských obcí*, zväzok 1, str. 116, SNM – Múzeum židovskej kultúry, Bratislava 2009.
13. *Encyklopédia židovských náboženských obcí*, zväzok 1, str. 115, SNM – Múzeum židovskej kultúry, Bratislava 2009.
14. <http://www.jewishcemeteryfilakovo.org/index.html>
15. <https://www.jewishgen.org/databases/cemetery/jowbrshow.php?ID=SLOV-05178>
16. Mešťan Pavol, Bratislava, osobná informácia.

17. Hikker, J. – Fízel, P.: *Halič – cesta časom*, str. 264, Obec Halič, Halič 2019.
18. www.nosl.sk/index_subory/obce/ek_lovinobana.doc
19. <https://www.facebook.com/groups/582888365198688/permalink/641094502711407/>
20. http://www.zelovce.sk/download_file_f.php?id=36932
21. <http://www.upn.gov.sk/pocty-zidov-juzne-slovensko/index.php>
22. Böhm Ondrej, Želovce, osobná informácia.
23. *Encyklopédia židovských náboženských obcí*, 2. zväzok, str. 73, SNM – Múzeum židovskej kultúry, Bratislava 2010.
24. *Encyklopédia židovských náboženských obcí*, 2. zväzok, str. 71, SNM – Múzeum židovskej kultúry, Bratislava 2010.
25. Fekete Ján, Modrý Kameň a Gáborová Judita, Bratislava, osobná informácia.
26. Fekete Ján, Pokrok – spravodajský týždenník z 23. 2. 2009, NOVAPRESS Veľký Krtíš.
27. <https://misocestak.blog.sme.sk/c/410090/zazili-sme-vojnu-xiv-zidovska-otazka-v-hor-nom-novohrade.html>

Adresa autora:

Ing. Peter Werner, CSC.
wernerp@centrum.sk

Dominika Šulanová ZABUDNUTÁ HISTÓRIA MÝTŇANSKÝCH LAZOV

Príspevok vznikol v rámci súťaže *História Novohradu 2019*

V minulosti rušná poľná cesta, ktorá zostala v povedomí Mýtňancov ako *Lazná cesta*, vedie poza Mýtňnu lesom, miestami cez čistinky až na vrchy, striedajúce sa s dolinami. Tu sa nachádzajú pozostatky obydlí lazníkov. Dnes tieto lazy prevažne zívajú prázdnotou. Ruiny, ukrývajúce tajomstvá, a ich životné príbehy svedčia o tom, že tam kedysi bol život.

Týmto príspevkom chcem zanechať aspoň čiastočný odkaz o existencii a živote predkov na Mýtňanských lazoch. Lazy v sebe navždy skryli svoju minulosť. Zostali na ne len spomienky žijúcich potomkov, odťahovaných do viac či menej vzdialených miest a obcí.

Štylistiku a nárečie citácií som ponechala v pôvodnej verzii.

Kde sa nachádzajú Mýtňanské lazy?

„Pod ozrutnou opachou 1 459 metrov vysokej Poľany, tam, kde na juhovýchode stolica Zvolenská hraničí s Novohradskou a Gemerskou, rozprestierajú sa rozsiahle lazy“.¹

Súčasťou týchto lazov sú aj Mýtňanské lazy so svojimi samotami a malými osadami, ležiacimi nad obcou Mýtňna na vyvýšenej planine členenej plytkými údoliami. Strmé svahy tejto planiny, smerujúce ku Krivánskemu a Bzovskému potoku, sú husto zalesnené listnatým porastom, dubom, bukom a hrabom. Chotár je členitý, tvoria ho horniny veporského kryštáľníka, druhohorné dolomity a kremence. Nachádzajú sa tu hneď lesnaté pôdy.²

Mýtňanské lazy, ktoré spadajú do katastra obce Mýtňna, sa nachádzajú na hranici dvoch regiónov: Novohradu a Podpoľania. Kataster obce Mýtňna hraničí na

západe s obcou Podkriváň (bývalá Trhanová a neskôr maď. Divén Oroszi), na severe s obcou Horná Bzová (*Felső Bzová*), ktoré patria do súčasného okresu Detva a regiónu Podpoľanie. Kataster obce Mýtňna hraničí na západe aj s obcou Píla (*Fürész*), na východe s obcou Dobroč (Dobrocs) a na juhu s obcou Divín (Divén), ktoré už spadajú do okresu Lučenec a regiónu Novohrad.

V súčasnosti do Mýtňanských lazov patria vrchy a osady: vrch *Prievratok* nad obcou Mýtňna, osada *Strehár Dolina*, ktorá sa nachádza nad Prievratkom, ďalej na sever sa nachádzajú osady *Hlachová* a *Briestina*. Zo Strehár Doliny na západ smerom na Dolnú Bzovú sa nachádza osada *Skalník* a južne od Skalníka osada *Bercová*.

Mýtňanské lazy ešte pred storočím žili rušným životom, veselými susedskými pokrikmi, spevom, ozvenou motýk, rozplývajúcou sa vôňou čerstvo podojeného mlieka, dupotom koní, závanom obilia a pokosenej trávy v lete, hlbokých snehových závejov a fujavice v zime. Dnes tu na mnohých miestach možno nájsť už len opustené ruiny a rozplývajúce sa spomienky na ľudí, ktorí sa tu usadili a prežívali svoj život a osud.

Veľká časť je už v súčasnosti neobývaná v dôsledku vysídľovania lazov v 20. storočí.

Kto boli a odkiaľ pochádzali osadníci z Mýtňanských lazov?

Zmienky a svedectvá o tom, kedy sa na tieto lazy prisťahovali prví osadníci a odkiaľ presne prišli, zostanú navždy zahalené rúskom tajomstva a ukryté v minulosti. Možno o nich totiž nájsť už len nepatrné zmienky v archívnych záznamoch alebo v rozprávanií potomkov.